

Ekotopya ve çevre bilinci

Ecotopia and environmental consciousness

Arzu İbişi TEMELLİ¹

¹İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: A.İ.T. 0000-0002-2290-3847

ÖZ

Ekolojik ütopyalar, çevre sorunlarının farkına varmamız için bize yardımcı olan, farklı bir dünyayı düşlememize olanak tanıyan eserlerdir. Ütopik eserlerin yazarları, “çevre bilinci” bağlamında ideal bir toplumu resmederler. Bu eserler, doğaya içkin olan bazı değerlere dayanmakta ve doğa ile insan arasındaki ilişki üzerine düşünmemizi önermektedirler. Ekolojik ütopya literatüründe önemli bir rol oynayan eserlerden biri, şüphesiz ki Ernest Callenbach’ın Ekotopya’sıdır. Nitekim bu eser, adını bir ütopya türü olarak ekotopyalara vermiş durumdadır. Yazar bu eserde, ekolojiye dayanan bir kültürel ve toplumsal yapı sunmaktadır. Bu kültürel yapı, doğal çevre ile bütünleşmiş durumdadır. Dolayısıyla, Ekotopya’da “daha iyi bir gelecek” ve “iyi yaşam”, ekolojik bir kültürel çevre ile bağlantılı olarak kurgulanmıştır. Bu çalışma, Ekotopya’daki bu ütopyik kurguyu felsefenin perspektifinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, bu ekolojik ütopyada ideal toplumun nasıl tasvir edildiği, mekan, doğa, kültür ve çevre bilinci kavramları üzerinden incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Doğa, kültür, çevre bilinci, Ekotopya.

ABSTRACT

Ecological utopias help us realize environmental problems and allow us to dream of a different world. Utopian thinkers often describe an ideal society in the context of “environmental consciousness.” Such ecological utopias are based on some of the values that are inherent in nature and offer us a chance to contemplate the relationship between nature and humanity. Ernest Callenbach’s Ecotopia plays a central role in the literature on ecological utopias. Indeed, the novel has given its name to an entire subgenre of utopias: ecotopias. In Ecotopia, Callenbach presents an ecologically structured culture and society wherein the structure is integrated with the natural environment. Therefore, the “better future” and “good life” depicted therein are fictionalized in connection with an ecological–cultural environment. This study aims to evaluate the utopian fiction of Ecotopia from a philosophical perspective. To this end, we examine how the ideal society of this ecological utopia is described through the concepts of space, nature, culture, and environmental consciousness.

Keywords: nature, culture, environmental consciousness, ecotopia.

Başvuru/Submitted: 30.03.2019 **Kabul/Accepted:** 08.05.2019

Sorumlu yazar/Corresponding author: Arzu İbişi TEMELLİ / arzu.ibisi@istanbul.edu.tr

Atıf/Citation: Temelli, A. I. (2019). Ekotopya ve çevre bilinci. B. Gonencgil, T. A. Ertek, I. Akova ve E. Elbasi (Ed.), 1st Istanbul International Geography Congress Proceedings Book (s. 135-142) içinde. İstanbul, Türkiye: Istanbul University Press. <https://doi.org/10.26650/PB/PS12.2019.002.014>

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, ekolojik ütopya yazını açısından başat rol oynayan bir eser olan E.Callenbach'ın *Ekotopya* adlı metninde karşımıza çıkan mekan tasavvuru ve doğaya bakış, çevre bilinci kavramı ekseninde ele alınacaktır. Bilindiği gibi ütopya kavramı, kökensel açıdan “yok yer/yok ülke” anlamlarındadır. Yani bir ütopya, düşlenendir, aslında var olması istenendir. Ütopiyalar, bize iyi yaşamı gösteren, mutlu yaşamı tasavvur eden “yer”lerdir. Bu açıdan ütopiyaların üzerinde temellendikleri mekanların özellikleri onların var oluş dayanağıdır. Ancak bu dayanak tek başına iş yapmamakta, ütopiyaya bir zamansal çerçeve de çizilmesi gerekmektedir. Bu çerçeve ise, “şimdi”nin sorunlarından hareketle ya geçmişü yüceltme, ya da geleceği kurma ile belirlenmektedir. *Ütopya-Distopya : Tarihsel Olasılığın Koşulları* adlı kapsamlı eserde, ütopiyalar zaman-mekan çizgisi ekseninde şöyle değerlendirilmektedir :

“Ütopya” sözcüğünü duyan birisi, çoğunlukla, coğrafi yönden düzenlenip haritası çıkartılmış bir mekanı düşünür (bu da tipik olarak bir kenttir, ama her zaman değil). [...] Ancak kavram biraz daha deşildiğinde görülecek şey, burada yalnızca mekansal bir yerleşme ve uzaklığın (çoğunlukla da büyük coğrafi uzaklığın) değil, ayrıca *zamanın* da imlendiğidir. Ütopiyalar mekan olarak geleceğe veya, kavramın ortaya çıkışından önceki kimi örneklerde olduğu gibi (Land of Cockaigne, Hesiod'un Altın Çağı ve İrem Bağı), uzak geçmişe aittir. Dolayısıyla ütopiyalar (ve distopyalar), halihazırda, onları belirli mekan-zaman koordinatlarına sabitleyen kavramsal çaplarla birlikte gelirler. (Gordin, Tilley ve Prakash, 2017:10)

Bu değerlendirmeye katılarak aynı zamanda şunu söyleyebiliriz : Ütopya kavramının anlam içeriğindeki “yer” yani mekan vurgusu çoğu kez sabit olsa da, zaman vurgusu değışkendir. Biz, *Ekotopya*'yı değerlendirirken, zaman vurgusunu kendi çağımız ekseninde ele alabilmekteyiz. Mekan vurgusu ise bize yine bir “yer”i hayal ettirir; ancak yeni keşfedilmiş bir kara parçasından veya bir adadan çok, bu yer zaten bilinen; fakat önemli bir dönüşümü yansıtan bir coğrafi mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, *Ekotopya*'nın mekansal özellikleri, toplumsal yaşamın dayanakları açısından ve özellikle doğaya biçilen rol ile ilişkili olarak ele alınırken, aynı zamanda doğanın tahribatı sebebiyle yüzyüze olunan güncel sorunlar da arka planda tutulacaktır. Böylelikle, zaman-mekan vurgusu göz önüne alınarak *Ekotopya*'nın ütöfik kurgusu incelenecektir.

Ekotopya'da Denge, Uyum ve İdeal Toplum

Ekotopya'nın ütöfik kurgusu mekan açısından pek çok klasik ütopiyadan farklıdır. Burada, Amerika'dan ayrılarak bağımsız hale gelmiş bir bölgede çevre bilincine dayalı bir toplum yaşantısı gösterilmektedir. Kumar'ın da bildirdiği gibi, buradaki kurguda Kuzey Pasifik'in bir bölümü Birleşik Devletler'den ayrılır ve kendisini bağımsız Ekotopya devleti ilan eder (Kumar, 2006:638). Yani Ekotopya, bilinen bir mekana dahil olan yaşantıya paralel olarak belirmiştir. Bu durum, metnin bazı yorumcular tarafından “yarı-ütöfik” olarak değerlendirilmesinin sebeplerinden biridir. Zaman açısından ise eserde, yakın gelecek üzerinde gelişen bir kurgu söz konusudur. Ekotopya, ekolojik tahribata ve dolayısıyla yok oluşa sebep olan yasa ve kurallardan kendilerini kurtarmak için, Kuzey Kalifornia, Oregon ve Washington'un ortaklaşa olarak Amerika Birleşik Devletleri'nden ayrılmasından yirmi yıl sonrayı tasavvur eder (Bkz.Lohmann,2018:178). Burada dikkat edilmesi gereken şey, aslında zaman vurgusunun, bize geleceğin sorunları üzerine düşünmenin kapısını aralamasıdır. Ancak kurgu, geleceğin sorunlarını, geçmişte kalan ile yeni olanı karşılaştırma yoluyla bize göstermektedir. Zaman ve mekan vurgusu, bu noktada birleşir : Geçmişte kalan Amerika'dır ve onun temsilcisi olan başkahraman gazeteci Weston'dur. Pek çok uygulamaya bakıldığında geride kalmış gibi görünse de, aslında çevre bilinci açısından ileride olan ise, Ekotopyalıların yaşam biçimidir.

Ekotopya'da ütöfik kurgunun dayanağı olan iki temel kavram bulunmaktadır : denge ve uyum. Toplumsal yaşamın diğer dayanakları bu iki kavramdan türetilmişlerdir. Ekotopyalıların denge ve uyuma dayalı yaşam düzeni bir isyanın sonucudur. İsyanın konusu, bizi günümüzün en temel sorunlarından birine, insanlığı ilgilendiren bir soruna götürmektedir : doğa ile insan arasındaki çatışma sorunu. Felsefe için taze sorular doğuran bu problemi tartışmak ve Ekotopyalıların bu problemi nasıl çözdüklerini görmek için başlangıç noktamız ise “çevre” kavramı olmalıdır. Çevre, en basit anlamıyla insanı sarıp sarmalayan ortamdır. Bu ortam, doğal ve kültürel olmak üzere iki kanada ayrılır. İnsan, kültürel ortamı veya kültürel çevreyi oluştururken, bir yönüyle doğal çevreden faydalanmakta ve onu dönüştürmektedir. Ancak bu dönüştürme, zaman zaman tehlikeli boyutlara ulaşmaktadır. Hem *Ekotopya*'nın yazıldığı dönemde hem de bugünün dünyasında bu tehlikeli boyut kendini belli etmiştir. *Ekotopya*'nın da dikkatimizi yönlendirdiği gibi, karşımızda duran en temel sorunlardan biri, doğanın tahrip edilmesine sebep olan sınırsızca tüketme arzusudur. Bu durum, doğa ve insan arasındaki dengeyi sarsmakta, bir uyumsuzluğa sebep olmaktadır. Bu uyumsuzluk ise ekolojik kaygıların artmasını beraberinde getirmiş ve söz konusu kaygılar ütopya edebiyatına da yansımıştır. Stableford'un şu ifadeleri, ekoloji temelli kaygılarla oluşturulan edebi metinlerin canlandığı süreci açıklamaktadır :

1970'ler ve yirminci yüzyılın sonraki on yıllarında, ekolojik kaygılar hem bilimkurgu diye adlandırılan edebi türe özel alanda hem de bu alanın dışındaki fütüristik kurguda önemli bir rol oynamıştır. Yirmi birinci yüzyılın, medeniyetin geçici yahut kalıcı çöküşüne sebebiyet verme ihtimali olan eşi benzeri görülmemiş ekolojik bir kriz çağı olacağı düşüncesi, neredeyse hafife alınmasına sebep olacak düzeyde spekülasyonunun değışmez bir parçası olmuştur. (Stableford, 2011 : 379-380)

Burada dile getirilen etki, ütopyaların içinden çıktıkları dönemdeki ve kültürel yapıdaki problemlere dayanmaları ve bunların çözümü yönünde amaçlar geliştirmelerinden kaynaklanmaktadır. Ekolojik ütopyacılar, çevrenin hazırladığı bozulmuş ve doğanın düşüşünün fark edilebilir hale geldiği tasvir edici bir çerçeve sunarak gözlerimizi açmayı denerler (Marius DeGeus, 2015:36). Bu bağlamda ekolojik ütopyaların, özellikle 20.yüzyılda öne çıkan ve günümüzde de artarak devam eden çevre sorunlarının aktarımında önemli araçlardan biri olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan *Ekotopya* da, insanın doğanın sunduğu malzemeyi bitimsizmişçesine tüketme isteğinin sonucunda yaşam kaynaklarının yok olmasına yönelik önemli bir eleştiri içermektedir. Bu eleştirinin sonucu olarak, bu eser bize kültürel çevre ile doğal çevre arasında kurulması gereken uyumu ve korunması gereken dengeyi, doğaya karşı ahlaki sorumluluk ekseninde sunarak göstermektedir. Burada doğa, sadece ihtiyaçların giderilmesi için insana sunduğu imkanlar nedeniyle değil, kendi başına değerli görülmektedir. Ahlaki bir ilke olarak görülen “doğaya karşı sorumluluk”, aynı zamanda insanın gelecek nesillere karşı sorumluluğunu da içermektedir. Bu nedenle eserde, doğal çevrenin sunduğu malzemenin yaşamsal ihtiyaçlar için kullanımında geri dönüştürülebilirlik ilkesinin öne çıkarılması, teknolojik ürünlerin kullanımında denetlemenin önemini vurgulanması gibi hususlar “çevre bilinci” bağlamında değerlendirilebilmektedir. Çevre bilinci kavramı, eserin kurgusunun dayandığı denge ve uyum kavramlarına göbekten bağlıdır. Toplumla yayılmış olan bu bilincin eserdeki dışa yansımaları, Callenbach'ın *Ekoloji Cep Rehberi* adlı kitabında yer alan şu ifadeler ile bir arada düşünüldüğünde daha anlamlı olmaktadır : *canlı olduğumuz sürece çevreden gelen kaynakları kullanırız. Çöplerimizi “attığımızı” düşünebiliriz ama bu çöpler tekrar tekrar dolaşıma girmektedir. Unutmamalıyız ki çevremiz ve biz aslında biriz* (Callenbach, 2011 : s.28). Çevre ile “bir olma”, *Ekotopya* 'daki ütopyik tasarımın merkezine oturmuş olan düşüncedir. Öyle ki, burada sunulan kültürel yapıda yaşamın tüm unsurlarında öne çıkan denge ve uyum, birlik düşüncesi üzerinden gözlenmektedir. Bu yönüyle eserin kurgusunun, derin ekoloji yaklaşımına yakın durduğu söylenebilir.

Derin ekoloji şöyle açıklanmaktadır : *“Sığ” yaklaşımlar doğaya faydacı bir bakışla yaklaşarak doğal kaynakların insanların yararına korunması gerektiğini savunurken, derin ekoloji doğadaki içsel değerlerin tanınmasını talep eder. [...] İnsan merkezli değerler sisteminden doğa merkezli değerler sistemine geçiş derin ekolojiye atfedilen radikalizmin temelidir* (Garrard,2017:43). *Ekotopya* 'da her ne kadar insan merkezli değerler tümüyle reddedilmemiş olsa da, doğanın kapsayıcılığı ön plana çıkarılmış, çevreye bütünsel olarak yaklaşmış ve insan, doğanın bir parçası olarak doğaya karşı sorumlu kılınmıştır. Bizim bu eserde bazı özelliklerini bulabileceğimiz derin ekoloji yaklaşımının aşırı bir ucu yansıttığını düşünenler de bulunmakta ve bu yaklaşımın karşısında bir başka ucu konumlandırırlar. Bolluk yaklaşımı olarak adlandırılan bu uç, aslında çevre ile ilgili tehlikelerin hayali olduğunu ve abartıldığını iddia edenlerin, kıtlığın ekolojik değil ekonomik bir olgu olduğunu ve tüketimin azaltılmasıyla değil, kapitalist girişimcilerin bulacakları çarelerle ortadan kaldırılabileceğini düşünenlerin oluşturduğu bir yaklaşımı temsil etmektedir (Garrard,2017:35-36). *Ekotopya* 'yı biçimlendiren eleştiri tam da bu tip bir yaklaşıma karşıdır. Zira burada, insanın faydasına, fakat doğanın zararına olan uygulamalar tümüyle ortadan kaldırılmıştır.¹ Bolluk yaklaşımının temeli, ekolojik ütopyalar için sakıncalı sözcükler olarak beliren üretim ve tüketime yaslanmıştır. Ancak Marius DeGeus'un belirttiği gibi, ekolojik ütopyacı düşünürler kendilerini bol üretim ve tüketime muhalif olarak gösterirler. Mükemmel bir durumun, ölçsüzlükle bağdaşmadığını vurgularlar : bolluk insanları mutlu etmez. Bu yaklaşımda, mükemmel toplum refah üzerinden aranmaz, ancak bunun yerine bireysel ve toplumsal mutluluk, maddi zevklerden bilinçli olarak vazgeçme ve gereksinimleri kısıtlamada bulunur (Marius DeGeus, 2015: 29). Yani bolluk yaklaşımı, ekolojik ütopyalar ile taban tabana zıt bir yaklaşımdır.

Ekotopya da, benzer şekilde sadeliği merkeze alan bir yaşam dünyasını resmetmektedir. İnsanın doğanın efendisi olduğu görüşüne karşı durulmakta, doğanın sundukları doğaya zarar vermeden değerlendirilmekte, kirliliğe yol açan uygulamalar kısıtlanmaktadır. Bölgeyi incelemek üzere *Ekotopya* 'ya giden gazeteci Weston'un ilk gözlemleri, ulaşım gibi ihtiyaçlar için bile olsa çevre bilincinden ödün verilmemesidir. Sözelimi, *Ekotopya* hükümeti, hava ve gürültü kirliliğine yol açtıkları gerekçesiyle uluslararası hatlardaki uçakların dahi kendi hava sahasından geçmesini yasaklamıştır (Callenbach, 2010:9). Bu tip bir uygulama, konforun değil, sürekliliğin ön planda tutulduğu bir yaşam anlayışını örneklemektedir. Ziyaret edeceği bölge için ilk yaptığı niteleme “koyu karanlık ülke” olan gazeteci

¹ K.Kumar, *Ekotopya* 'yı “ekolojik çizgilerde toplumsal iyileşmeye ve pratik verimliliğe dayalı teknik ayrıntılar ve fikirler ile dolu yüksek oranda pragmatik bir ütopya” olarak nitelendirmektedir. (Bkz. Kumar, 2006: 638.) Ancak buradaki pragmatizm, bolluk yaklaşımı ile benzerlik taşımamakta, doğaya yalnızca insana faydası üzerinden değer verilen bir yapılanma bulunmamaktadır; aksine, çevreye faydalı olanı kullanma anlayışı ön plandadır.

Weston'un nelerle karşılaştığını, Kumar şu şekilde özetlemektedir : *Weston'un Ekotopya'da keşfettiği şey, çiftliklerin ve fabrikaların ortak sahipliğine dayalı bir komünal düzendir. Tüm birimler küçüktür ("Küçük güzeldir" diye hatırlatılır Weston'a) ve hepsi de yaygın şekilde atık maddelerin dönüştürülmesini uygular. Toplumda genel olarak eskinin – "ortaçağ" sokak eğlenceleri, törensel savaş oyunları, neşeli köylü giysileri vardır, araba yoktur ve yeninin –tamamen kablolar ile kaplanmış bir toplum, küçük işçi ekiplerinin ileri otomatik makineler tarafından yapılan parçalar üzerinde ustalıklarını gösterdikleri fabrikalar- tuhaf ve Weston'a göre çekici bir karışımı vardır* (Kumar, 2006:638). Bu özetten anlaşılacağı gibi, az ile yetinme, küçük olana değer verme, kültürel çevrenin gelişimi için doğal çevreyi zedelememe düşüncesi, aslında *Ekotopya'nın* zemininde yer alan insan ve kültür anlayışını göstermektedir. Karşılaştığı kültür, Weston'a ilk etapta yabancı ve sorunlu görünse de, aşinalığı arttıkça bu kültürün mantığını ve kendi kültüründen üstünlüğünü kavrar (Bkz.Lohmann,2018:186). Bu kültür anlayışında insan, dünyanın hakimi değil, sadece bir parçasıdır. Daha fazlasına sahip olma isteğinden çok, sahip olunanları geleceğe bırakabilme isteği ön plana çıkarılmıştır. Bu kurgunun, Callenbach'ın, yüzyüze olduğumuz sorunların çözümü için *Ekoloji Cep Rehberi*'nde sunduğu bazı öneriler ile birlikte düşünülmesi gerekir. Yazara göre, nüfusumuzu azaltıp, tüketim alışkanlıklarımızı ve teknolojimizi değiştirerek enerjiyi (ve maddeyi) daha düşük bir oranda kullanmak, dolayısıyla sürdürülebilirliği sağlamak mümkündür (Callenbach, 2011 :51). İşte Callenbach'ın ekolojik ütopyasında, büyüme oranını sabitleyen, bir "sabit durum" ekonomisine ulaşan ve bu sayede haftada 20 saat çalışan bir toplum tasvir etmesinin (Callenbach, 2010:220) yani durağanlık ve sadeliği kültür dünyasının her noktasına yaymasının ve ideal toplum ile birleştirmesinin gerisinde yatan düşünce budur.

Burada sıralanan özellikleri nedeniyle Ekotopya'nın, içinden çıktığı Amerika'nın temel ulusal felsefesine yani ilerlemenin sürekliliğinin sağlanması, sanayileşmenin meyvelerinin herşeyden üstün tutulması ve Gayri Safi Milli Hasıla'nın artmasına dayanan anlayışa karşı rahatsız edici bir meydan okuyuşu temsil ettiği eserde belirtilmektedir (Callenbach, 2010: 7). Söz konusu meydan okuyuş ve bunun getirdiği çevre bilinci, Ekotopya yaşamının her evresine sinmiş durumdadır. Doğal çevre ve kültürel çevrenin kopmaz bir bağ içerisinde olduğu bu ülkede, yaşamın dayandığı sacayakları "kalıcı sistem" ve "sürdürülebilirlik"tir. Bu iki kavramın dayanağını "denge" ve "uyum" kavramlarında ve buna bağlı olarak gelişen günlük yaşantının kurallar bütünlüğünde bulmaktayız. Bu konudaki örneklerden biri, çöplerin ve artık maddelerin dönüştürülmesinde görülebilir. Ekotopya'da bütün yiyecek artıklarının, lağım pisliklerinin ve çöplerin organik gübrelere dönüştürülüp tekrar yiyecek üretim devresine sokulmak üzere toprakta kullanılmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bunun için her Ekotopya ailesine çöplerini gübre olabilir ve yeniden değerlendirilebilir diye kategorilere ayırma zorunluluğu getirilmiştir (Callenbach, 2010:26). Ancak en temelde yer alan şey, mümkün olduğunca az çöp üretmektir. Bir başka örnek, Ekotopyalıların kendi eşyalarını kendilerinin tamir etmelerine dayanır. Çocukların eğitiminde bu becerilerin geliştirilmesi yönünde uygulamalara yer verilmesi önemlidir. Bu durum, üretim-tüketim dengesinin gözetilmesi açısından da dikkate değerdir. Bu dengeye verilen önem, Ekotopyalıların kullandığı dile de yansımış durumdadır. Gazeteci Weston'ın belirttiği gibi, "tüketiciler" sözcüğü buradaki nezaketli konuşmalarda kullanılan bir terim değildir (Callenbach, 2010:59). Bu ifade bize, buradaki ütöpik tasarımın, yukarıda sözü edilen bolluk yaklaşımının karşısında durduğunu gösteren örneklerdendir. Zira, dünyanın kaynaklarının tüketilmesi konusundaki ekolojik kaygıları yersiz bulup, aslında sorunun ekonomi temelli olduğu ve bazı ürünlerin alternatiflerinin üretilmesi yoluyla çeşitli kazanımların ortaya çıktığı yönündeki fikirleri sunanlar *Ekotopya'da* tatsız bir sözcük olarak görülen "tüketici"nin karşılığını verenlerdir. Tüketicilik ise, bu kurguda sunulan insan ve kültür anlayışına aykırıdır.

Ekotopyalıları göre, insan, kendini üretim ve tüketim üzerinden var etmez. Tersine insanlar, pürüzsüz, kalıcı canlı organizmalar ağında, bu ağı olabildiğince az rahatsız eden mütevazı bir yer kapmak için vardır. Bu da şimdiki tüketim kalıbından vazgeçilmesi ve gelecekteki hayatın kurtarılması demektir (Callenbach,2010:63). Yani *Ekotopya'da* ne insan üretici ve tüketici olarak tanımlanmaktadır, ne de mutluluk ve iyi yaşam tüketmeye bağlıdır. Burada önemli olan şey, insanların bir parçası oldukları organizmalar ağının dengesini bozmamalarıdır. İnsanlar, yeryüzündeki diğer canlı varlıkları egemenlikleri altına aldıkları ölçüde değil, onlarla dengeli biçimde yan yana yaşadıkları ölçüde mutlu olacaklardır (Callenbach,2010:63). Bu düşünce, yaşam döngüsünün organik bir bakış açısı üzerinden ele alındığını, doğadan çıkan her şeyin bu döngüye eşit ölçüde dahil edildiğini göstermektedir. Ekolojik ütopyalardaki temel özellikler arasında yer alan bu durum, ekolojinin tanımına da bağlıdır. Callenbach, ekolojinin, canlılar ve çevreleri arasındaki tüm ilişkileri inceleyen bir bilim olduğunu dile getirmektedir. Ona göre, yaşamın döngüleri içinde bir işlevi olan kayalar ve hatta hava bile ekolojinin ilgili alanına girer. Ekoloji fizikte ve kimyada olduğu gibi anlaşılır neden ve sonuç ilişkileri üzerinde değil; düzenler, ağlar, dengeler ve döngüler üzerinde çalışır (Callenbach,2011:41). İşte *Ekotopya'da* karşımıza çıkan ütöpik yapı da, bu düzenler, ağlar, dengeler ve döngüleri esas almıştır. Kendilerini organik döngünün bir parçası olarak gören Ekotopyalıları, herhangi bir şeyin üretimi aşamasında, elde ettikleri malzemelere aynı saygıyla, aynı yoldaşlık ruhuyla davranmaktadırlar (Callenbach,2010:69). Bu yoldaşlık ruhunun tespit edilebileceği örneklerden biri, keresteden

bir yapı inşa etmek isteyenler üzerinden okunabilir. Bu kişi veya grupların, öncelikle bir orman kampında orman hizmetlerini yerine getirmeleri beklenmektedir. Tüketecekleri ağaçların yerine yeni ağaçların büyümesine yeterince katkıda bulunmak için bir süre fiilen çalışmaları gerekmektedir (Callenbach,2010:80). Bu örnek, sürdürülebilirliğin ne ölçüde önem taşıdığına bir göstergesi olmakla birlikte, aynı zamanda ağaca duyulan özel saygının da görülmesini sağlamaktadır. Ekotopyalıların ağaca olan düşkünlükleri, barınaklarının temel malzemesi olarak ağacı seçmelerine sebep olmuştur. Yaptıkları binaların çoğu, ağaçtandır. Ancak ağaç evlerin yapılması zor ve pahalı olduğundan bir tür plastikten yapılan püskürtme evler de oluşturulmuştur. Bunların en temel özelliği taşınabilir olmaları (Callenbach,2010:173) ve ayrıca Ekotopya’da imal edilen diğer plastik maddeler gibi parçalanıp biyoteknelere atılabiliyor, mikro-organizmalar tarafından sindirilerek gübrelerin arasına boşaltılıyor ve böylece toprakta yeniden değerlendiriliyor olmalarıdır (Callenbach,2010:176-177). Yeniden değerlendirmeye verilen önem, bir yanıyla kendine yeterlilik ilkesini içeren ekolojik bilince, diğer yanıyla da buna bağlanan inanç sistemine dayanmaktadır. Mathisen’in belirttiği gibi, Ekotopyalılar, kendilerini çevreleyen bitki ve hayvanlara yakın hissederler, parçası oldukları doğayı içtenlikle sever ve onu muazzam bir itina ile işlerler. Doğaya saygılı davranma yalnızca bir bilim olarak ekolojiye dayanmaz, aynı zamanda güçlü bir dinsel dayanağa da sahiptir (Mathisen, 2001:65). Yani kültürün diğer öğelerinde olduğu gibi, bu ülkenin dininde de ekoloji temele alınmıştır. Ekotopya’da insanların ölümü de yeniden değerlendirme bağlamında düşünülmektedir ve Weston, yaşlıların sıralarının geldiğini hissettikleri zaman, ekolojik dinleri sayesinde huzura erişip gittiklerini belirtmektedir. Bu huzurun gerisinde ise, insanların kendi vücutlarının da yeniden değerlendirileceğinden emin olmaları yatmaktadır (Callenbach,2010:201). Burada ölüm, sonsuz döngünün devamı ve doğanın yenilenmesi için bir adım olarak belirmektedir.

Huzur, mutluluk ve iyi yaşam için denge ve döngünün gerekli olması gibi, dengenin olanağı da döngünün kendi içinde düzenli bir şekilde gerçekleşmesine bağlıdır. Bu gerçekleşme, yaşam ile ölüm arasındaki devrimin, doğanın sunduğu malzemenin değerlendirilmesinde merkeze alınmasına dayanmaktadır. Bu konudaki dikkat çeken örneklerden biri de, doğada yok olması yani ölmesi çok uzun süren ve bu sebeple dengeye zarar veren plastiklerin Ekotopya’daki durumudur. Ekotopya’daki plastik maddeler fosilleşmiş kaynaklardan (petrol ve kömür) ziyade, tamamen biyolojik kaynaklardan (bitkiler gibi) elde edilmektedir. Böylece plastiği düşük maliyetle ve çok çeşitli tiplerde (hafif, ağır, katı, esnek, berrak, şeffaf olmayan vb.), kirlilik yaratmayan bir teknolojiyle üretmeyi amaçlamışlardır. Bir başka amaç ise, bunların hepsini biyolojik açıdan çözünebilir, yani çürüyebilir hale getirmektir (Callenbach,2010:110). Nitekim Ekotopya, her ikisi de kirlitici ve yenilenemez olduğundan, fosil yakıtlardan vazgeçmiş ve nükleeri de kullanımdan kaldırmıştır (Lohmann,2018:184). Bu bakımdan plastiklerin çürümesi de üzerinde durulan önemli konular arasında yerini almıştır. Çürüyebilen plastikler için Ekotopya’da kullanılan tabir “ölen plastik”tir. Bu plastiğin, ultraviyole ışınlarına maruz kalma ve nemli toprakla temasta kalma sonucunda kısa sürede gerçekleşen ölümünü mümkün kılmak için, özel bir topraktan yapılan fiçılar kullanılmaktadır. Bu durum, ölen plastiklerin yeni ürünleri besleyecek ve gerektiğinde yine plastiğe dönüştürülecek gübreler olarak tarlalara dönebileceklerini göstermektedir (Callenbach,2010:111). İşte Ekotopyalılar’ın ‘kalcı sistem’ olarak adlandırdıkları şey tam da budur. Kalcı sistem, doğa-insan yoldaşlığının somut örneklerini sunduğu gibi, aynı zamanda doğa ve insan arasındaki ilişkinin karşılıklı yarar ilkesine dayandığını göstermekte ve döngünün yaşamsal önemine dikkat çekmektedir.

Doğa ile insan arasındaki yoldaşlık ruhunun gözlemlenebileceği bir başka örnek de, doğrudan güneş ışınlarından elde edilen enerjinin ve dev boyutlu bir fotosel bankasının temel enerji kaynağı olarak kullanılmasıdır (Callenbach,2010:147). Yani Ekotopya’da temiz enerji kaynakları ön plandadır. İnsana gerekli olan enerji için doğanın yok oluşuna izin verilmemektedir. Ayrıca, enerji tüketimi dengesi açısından izlenen nüfus politikası da önem taşımaktadır. Fiskio’nun belirttiği gibi, nüfus kontrolü ekotopya romanlarında ister soy ıslahı, ister göç kısıtlaması üzerinden olsun, tekrar eden bir konudur. Callenbach’ın *Ekotopya*’sında da bu açıkça görülmektedir (Janet Fiskio, 2012:21). Ekotopya’da bilinçli bir nüfus azaltma durumu söz konusudur. Hem doğal kaynaklar hem de diğer canlı türleri üzerindeki baskının azaltılması, hayatın konforlu ve hoş yönlerinin çoğaltılması için yani hem doğanın dengesinin devamı hem de daha mutlu bir yaşamın sağlanması için nüfusun bir ölçüde azaltılmasının zorunluluk olduğu görüşü hakimdir (Callenbach, 2010:88). Callenbach, bu görüşü, *Ekoloji Cep Rehberi*’nde de dile getirmiştir. Ona göre, insani bir bakış açısından sürdürülebilir bir toplum, ihtiyaçlarını gelecekteki nesillerin beklentilerini yok etmeden karşılayan toplumdur. Bu fikir sınırsız madde gelişimi fikriyle taban tabana zıttır. Sürdürülebilirlik, sürekli artan tüketim ve nüfus yerine, sürekliliği, kalcılığ ve makul sayıda insan için güvenli bir geleceği vurgular (Callenbach,2011:120). İşte, yazarın *Ekotopya*’da örneğini sunduğu toplum bu özellikleri taşımaktadır. Burada, gelecek bilinci ile yoğurulmuş bir yaşam söz konusudur ve mutluluğun elde edilmesi de bu bilince erişmiş olmaya bağlıdır. Callenbach, Birleşik Devletler uygarlığının çöküşü karşısında, kendi rasyonel öz çıkarları doğrultusunda hareket eden ve gelecek nesillerin haklarını koruyan yeni Ekotopya ulusunu konumlandırmıştır (Bkz.Janet Fiskio, 2012:22).

Bütün bu örnekler, doğal ve kültürel çevrenin içiçe geçtiği bir tabloyu karşımıza çıkarmaktadır. Ekotopya'nın temel kurumlarının işleyiş politikasında gözetilen en önemli şey, yukarıda da belirtildiği gibi, doğal dengenin korunmasıdır. Ekotopya'daki toplumsal yaşama içkin olan özgürlük ve eşitlik durumu da doğaya bakışa bağlı olarak gelişmiştir. Nitekim, Ekotopyalılar için doğanın rahminden çıkmış olan her şey aynı ölçüde değerlidir. Bu nedenle Ekotopyalılar rahatlıkla kendilerini bir hayvan olarak düşünebilirler, çiçekleri asla koparmaz, onları oldukları yerde bırakarak severler. Yani özgürlük ve eşitlik yalnızca insanlar arasındaki ilişkiye bağlı değildir, doğanın tüm unsurlarına yönelik bütüncül yaklaşım üzerinden düşünülmektedir. Bu organik bütünlük anlayışı, ahlaki kuralların dayanağı olmuştur. Bu kuralların gereği olarak insanın kendine karşı sorumluluğu, aynı zamanda doğal çevreye karşı sorumluluğunu beraberinde getirmektedir. İnsanların varoluş amaçlarını tüketime değil, organik bütünlüğe zarar vermeyen üretim-tüketim dengesine ve doğa ile uyumlu ilişkilere bağlamaları, kimlik inşasının da dayanağı olmuştur. Doğayla dengeli hayata, toprağa bir anne gibi davranmaya olan özlemleri (Callenbach,2010:43) kimlik inşasında ve kültürel dünyanın kurgulanmasında, insanın kendini doğanın üstünde tutma ve ona hakim görme eğilimini saf dışı bırakmıştır. Yaşama mekanları da bu anlayış doğrultusunda biçimlenmiştir. Bunlar, korunaklı ama küçük yapılardır. “*Küçük olan güzeldir*”, Ekotopyalılar için bir mottodur ve tüm yaşamda etkindir. İşte bu nedenle, eşitlik ve özgürlüğün yaşantıdaki yansımaları da bu motto bağlamında değerlendirilebilmektedir. İş, ev ve okul yaşantısı bunun gözlemleneceği en temel yerlerdir. Okul yaşantısında çocuklar, klasik bir eğitim almamakta, okullarda daha çok temel yaşam için gerekli olan becerileri geliştirmek üzere eşit olanaklar ile çalışmakta ve eğitilmektedirler. Burada, fizikten çok biyoloji temelli bir sistem oluşturulmuştur (Callenbach,2010:163). Okullar büyük ve sıkıcı binalar olarak değil, çevre bilincini geliştirecek şekilde bahçe ile iç içe mekanlar olarak tasarlanmışlardır. Öğrenciler, esas faaliyetlerini korulukta gerçekleştirmekte, günlerini ağaçtan evler, yeraltı sığınakları, ok ve yay yaparak, tepeyi dolduran sincapları yakalamaya çalışarak ve genellikle mutlu vahşiler gibi hayatlarını sürdürerek geçirmektedirler (Callenbach,2010:164). Yani Ekotopya'da, ekolojik bir eğitim sistemi bulunmaktadır. Bu ekolojik eğitim aracılığıyla yurttaşlar, diğer canlılarla dayanışma içinde olduklarını fark eder ve onlara zarar vermekten kaçınırlar (Lohmann,2018s.179). Dolayısıyla bu eğitim, doğa ile iç içe olma halini beslemekte, aynı zamanda çocukları toplumsal yaşama hazırlamakta, doğaya karşı sorumluluğu güçlendirmekte ve özgürlük bilincini canlandırmaktadır.

Üniversitelerde de benzer bir durum söz konusudur. Araştırma ve öğretim fonksiyonlarının ayrı tutulduğu üniversiteler açısından dikkat çekici noktalardan biri, öğrencilerin kendilerine ders verecek öğretim elemanlarının ücretini kendilerinin ödemeleridir (Callenbach,2010:183). Bu özellik, sorumluluk bilinci açısından dikkate değerdir. Bu bilinç, çalışma hayatında da etkindir. İşyerlerinde çalışanlar mutlaka kazanca ortak olmaktadır. Yani, Mathisen'in da belirttiği gibi, Ekotopya'da eğitim gibi bir çok devlet sorumluluğu piyasaya devredilmiştir. Ancak bu, eğitimin ve diğer önemli toplumsal yükümlülüklerin siyasetten men edilmesi olarak düşünülmemelidir (Mathisen, 2001:62). Bu sistem, Ekotopya'da her şeyin oyun içeriyor gibi görünmesinin temel sebebidir. Burada çalışma ile çalışmama arasındaki ayrım silinmiş gibidir ve iş ile gerçek hayatı ayıran yaklaşımın tam karşısında duran bir sistem kurulmuştur (Callenbach, 2010:222). Ekotopya, işletmelerin çalışanlar tarafından sahiplenildiği ve kontrol edildiği eşitlikçi bir toplumdur. Günümüz Amerikan toplumunun tüketiciliği, üreticiliği ve bireyciliğinden keskin bir kopuşu göstermektedir (Mathisen, 2001:59). Buradaki kopuş, hem okul, hem iş hem de ev yaşamında fark edilmektedir. Örneğin, komünal düzende sürdürülen ev yaşantısında işbölümü kadın, erkek, çocuk ve yaşlılara göre düzenlenmektedir. Ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmış durumdadır. Weston bu durumu şöyle anlatmaktadır : *Ekotopya'daki kadınlar, bizde hala oynamaya eğilimli oldukları bağımlı rollerinden tamamen kurtulmuşlar. Ancak işte ve ilişkilerinde tıpkı erkekler gibi iktidar arıyorlar. [...] toplum, kadınların nesnel durumunun erkeklerle eşit olduğu bir şekilde düzenlenmiş. Böylece insanlar, bizim cinsiyetlere atfettiğimiz simgeler olmadan, sadece birer insan olarak hayatlarını sürdürebiliyorlar* (Callenbach,2010:48). Yani Ekotopya yaşamında herhangi bir cinsiyetin ayrıcalığı bulunmamaktadır. Burada, Ekotopya başkanının bir kadın olduğunu ve iktidardaki Hayat Kavgası Partisi'nin de kadınlar tarafından yönetildiğini belirtmek gerekir (Lohmann,2018s.184). Parti üyelerinin çoğunluğu kadın olmakla birlikte, erkek üyeler de vardır ve partinin işbirliği ve biyoloji yönelimli politikaları esasen kadınların tutum ve çıkarlarının ürünü olarak değerlendirilmektedir (Callenbach,2010:119).

Bütün bu özelliklere bakıldığında aslında Ekotopya'nın bir yarı-ütopya olarak nitelendirilmesinin pek de uygun olmadığı açığa çıkmış olmaktadır. Zira, Ekotopya'daki coğrafi mekanın dışa kapalılığı, kendine yeterlilik ilkesinin belirginliği, toplum yaşantısında eşitliğin ve özgürlüğün öne çıkarılması, insanların birbirlerine ve doğaya karşı sevgi duymaları, yaşamından memnun bireylerin tasvir edilmesi ve özellikle, eserin başında “karanlık bir yer” olarak nitelenen bu mekanın, eserin sonunda “yaşamaya değer” bir yer olarak değerlendirilmesi, Ekotopya'daki kurgunun ütopyalardaki tipik özellikleri içerdiğini söylememize olanak tanımaktadır. Metnin yapısına aykırı gibi duran ve eserin ütöpik yönü ile bağdaşmayan bir unsur, Weston'un sözünü ettiği savaş oyunlarıdır. Ona göre, göze görüldüğü kadarıyla, başlıca sporlara yüklenen heyecan, Ekotopya'da ‘savaş oyunları’na hasredilmiştir (Callenbach, 2010:53). Her ne kadar bazı tartışmalara sebep

olsa da, Ekotopyalıların yaşamında savaş oyunları önemli bir unsur olarak belirlemektedir. Bu oyunların gerekliliği fikrini savunanlara göre, insanın biyolojik programlanışında içkin olarak var olduğu düşünülen fiziksel rekabet bir şekilde, kamusal olarak açığa çıkarılmalıdır; çünkü böylece savaş gibi sapkınlıkların önüne geçilebilir (Callenbach, 2010:106). Barışçıl ve sakin bir eko-toplumda kesinlikle beklenmeyen bu savaş oyunları ritüeli, artık havalı ve gürültülü arabalar kullanmayan, Amerikan futbolu ve beyzbol gibi rekabetçi spor etkinliklerine gitmeyen ekolojik yaşam sakinleri için bir tür kaçış yolu gibi görünmektedir (Bkz.Marius DeGeus, 2015:32). Bu açıdan savaş oyunlarını öne sürerek metnin yarı-ütöpic olduğunu iddia etmenin yersiz olduğu düşünülebilir. Zira oyunların gerisindeki amacın da, ekolojik yaşamın temeline alınmış olan denge ve uyum olduğu söylenebilmektedir. Bu metinde ideal toplum yapısı, tüm unsurları ile bu iki kavram ölçüsünde değerlendirilmektedir. Fiskio'nun da belirttiği gibi, burada ideal toplumun ekotopyacı tasavvuru sunulur : doğa ile uyum içinde olan düzenli bir toplum (Janet Fiskio, 2012:20). İdeal toplumun temeline alınan doğa ile uyum içinde olma, öncelikle günümüzün önemli sorunlarından biri olarak bu çalışmanın başında dile getirilen “doğa ile insan arasındaki çatışma sorunu”nun *Ekotopya*’da nasıl çözüldüğünü bize göstermektedir. Buradaki doğa-insan ilişkisi, insanın doğanın bir parçası olduğu düşüncesine dayanması nedeniyle, bireyler arası ilişkilerde de uyum içinde olma durumunu beraberinde getirmektedir. Yani aslında doğal çevre, kültürel çevrenin kurulmasındaki malzemeyi sunan değil, kültürel çevre ile bir arada var olması gereken bir yapı olarak görülmektedir.

2. Sonuç

Genelde ekolojik ütopyalar, özelde ise *Ekotopya*, özellikle tüketim nesnelere artış, temiz enerji kaynaklarına önem verilmemesi ve daha fazlasını elde etme amacıyla teknolojinin kötüye kullanımına yönelik bir tepkinin ürünü olarak görülebilir. Bu tepki, en temelde doğa-insan ilişkisindeki dengenin yitirilmesine işaret eder ve bizi, geleceğin dünyası üzerine düşünmeye yönlendirir. Denizlerin kirlenmesi, ormanların yok edilmesi, kuraklığın baş göstermesi, ozon tabakasının delinmesi, buzulların erimesi ve bütün bunlarla bağlantılı olan iklim değişikliği gibi küresel sorunlar, en temelde kendi başına bir değeri olan doğanın tahribatını göstermekte ve aynı zamanda türlerin devamlılığı açısından da tehlike oluşturmaktadır. Bugüne odaklı yaşamın getirdiği tüketicilik, başka deyişle çevre bilincindeki eksiklik, insanın kendi sonunu hazırlamasına da yol açmaktadır. Bu sorunların ana sebebinin, insanın kendini doğanın hakimi olarak görmesi olduğu düşünülmektedir. Dünyanın nimetlerinin ve doğal kaynakların insan için olduğu inancı, bu kaynakların tüketilmesindeki savurganlığın nedenlerinden biri olarak görülebilmektedir. Ekolojik ütopyalar ise, bu inanışa karşı, eşitliği ön plana çıkaran, insanı doğa karşısında sorumlu kılan ve geleceğin sorunlarını gözeterek eylemde bulunmayı öneren mesajları ile, çevre bilincinin gelişmesine katkı sağlamada değerli birer araç olarak hizmet etmektedirler. Günümüzde dünyanın durumuna bakıldığında, *Ekotopya*’da olduğu gibi, kültürel çevre ile doğal çevre arasındaki dengenin ve uyumun gözetilmesinin bir sorumluluk olarak kabul edilmesi gerektiği açıktır. Bu açıdan *Ekotopya*, çevre bilincine dayanan kurgusu ile özel bir metin olarak belirlemektedir. Her ne kadar bu eserden önce yazılmış olan ve ekolojik ütopya özelliği gösteren başka bazı metinlerden söz edebilirsek de, buradaki temel fark, kurgunun dayanağını ekolojik kaygıların oluşturmasıdır. Bu kaygılardan en önemlisi, daha iyi bir geleceğe dairdir. Ancak bu, yalnızca insan için değil, bütünsel bir bakışla doğanın tümü için daha iyi bir gelecek arayışıdır. Bu tip kaygılardan hareketle *Ekotopya*’daki ütöpic kurguda dile gelen pek çok öneri, metnin bugün de önemini korumasını sağlamaktadır.

Callenbach’ın, *Ekoloji Cep Rehberi* adlı eserinde ekolojinin kuralları olarak nitelendirdiği ifadeler, *Ekotopya*’daki kurgunun da dayanağı olmanın yanısıra, ekolojik sorunların çözümünde yol gösterici olarak kabul edildiklerinden, bu yazıya söz konusu ifadeler ile son vermek yerinde olacaktır :

Her şey birbiriyle bağlantılıdır

Her şey bir yere gider

Hiçbir şey sonsuz değildir

Son sözü doğa söyler. (Callenbach, 2011)

KAYNAKLAR

- Callenbach, Ernest (2010). *Ekotopya* (Osman Akınhay,Çev.) (2.bs.) İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Callenbach, Ernest (2011). *Ekoloji Cep Rehberi* (Egemen Özkan,Çev.) (3.bs.) İstanbul : Sinek Sekiz Yayınları.
- DeGeus, Marius (2007). Towards an Ecological Art of Living : On the Value of Ecological Utopianism for our Future. *Ecopolitics Online Journal* (1/1), pp.26-50.
- Fiskio, Janet (2012). Apocalypse and Ecotopia: Narratives in Global Climate Change Discourse. *Race, Gender & Class*,(19/1/2), pp. 12-36.
- Garrard,Greg (2017). *Ekoeleştirir* (Ertuğrul Genç, Çev.) (2.bs.). İstanbul : Kolektif Yayınları.
- Gordin,M.D., Tilley,H. ve Prakash,G. (2017). “Mekan ve Zamanın Ötesinde Ütopya ve Distopya” (Esmâ Kartal vd., Çev.) (M.D.Gordin vd. Ed.) *Ütopya Distopya : Tarihsel Olasılığın Koşulları* kitabı içinde (s.7-23). İstanbul : Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kumar, Krishan (2006). *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya* (Ali Galip, Çev.). İstanbul : Kalkedon Yayınları.
- Lohmann, Roger Ivar (2018). Fiction in Fact: Ernest Callenbach’s *Ecotopia* and the Creation of a Green Culture with Anthropological Ingredients, *Anthropology and Humanism*, (43/2), pp 178–195.
- Mathisen, Werner Christie (2001). The Underestimation of Politics in Green Utopias: The Description of Politics in Huxley’s *Island*, Le Guin’s *The Dispossessed*, and Callenbach’s *Ecotopia*. *Utopian Studies*, (12/1), pp. 56-78.
- Stableford, Brian (2011). “Ekoloji ve Distopya” (Zeynep Demirsü, Çev.). (Gregory Claeys, Haz.) *Ütopya Edebiyatı* kitabı içinde (s.359-390) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.